

ნესტან სულავა
სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**წმ. არსენ იყალთოელის ეპიტაფია („ვის ნაჭარმაგვეს
მეფენი“...) და ილია ჭავჭავაძის „დავით აღმაშენებელი“**

ილია ჭავჭავაძე დავით აღმაშენებლის მოსახსენიებელი დღისადმი მიძღვნილ სტატიაში „დავით აღმაშენებელი“, რომელშიც მოკლედ, მაგრამ არსებითად შეაფასა დავით აღმაშენებლის ღვაწლი საქართველოს სახელმწიფოსა და ქართველი ერის წინაშე, წერდა: „რა არის ისტორია? იგია მთხრობელი მისი, თუ რანი ვიყავით, რანი ვართ და რად შესაძლოა ვიყვნეთ კვლავადაც. ისტორია თავის გულის ფიცარზედ იბეჭდავს მარტო სულისა და გულის მოძრაობას ერისას და ამ დაბეჭდვითა, როგორც სარკე, გვაჩვენებს იმ ღონეს და საგზალს, რომელიც მომადლებული აქვს ამა თუ იმ ერსა დღევრძელობისთვის და გაძლიერებისთვის“. იმგვარ პიროვნებად და მეფედ, რომელმაც საქართველოს ისტორიას არსებითი გზა და გეზი მისცა, ილიამ დავით აღმაშენებელი მიიჩნია: „დავით აღმაშენებელი სადიდებელია ჩვენგან არა მარტო სახელოვან მეფობითა, არამედ თავის დიდ-ბუნებოვან კაცობითაც. იგი, თავგადადებული მოყვარე თავის ეროვნებისა და მართლმადიდებელის სარწმუნოებისა, დიდი პატივისმცემელი იყო სხვის ეროვნებისაც და სარწმუნოებისა. ამისთანა შემწყნარებელი სხვისა მაშინ, როდესაც იგი ყოვლად-შემძლებელ მბრძანებლად შეიქმნა სხვადასხვა თესლის და სხვადასხვა

სარწმუნოების ერისა, ამისთანა სხვა ერის ღირსების თაყვანისმცემელი იმ დროში, როცა კაცი კაცს შესაჭმელადაც არა ჰზოგავდა, ამისთანა კაცთმოყვარული პატივისცემა სხვის ეროვნებისა, სხვის სარწმუნოებისა, ნუთუ საკვირველი და საოცარი მაგალითი არ არის მეთორმეტე საუკუნის კაცისაგან!¹ – დავით აღმაშენებლის ილიასეულ შეფასებაში იგრძნობა დავითის ეპიტაფიად შექმნილი ტექსტისეული შეფასება.

ჩვენამდე მოღწეული დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილი ეპიტაფია შეტანილია S-1512 ხელნაწერში (ხეც, S-1512, გვ. 367), რომელიც „ხელმწიფის კარის გარიგების“ ტექსტს შეიცავს. აგრეთვე, ეპიტაფიის ტექსტი გვხვდება მეორე ძველ ხელნაწერშიც, ესაა S-2385. ეპიტაფიის ტექსტი და მისი რუსული თარგმანი გამოაქვეყნეს დ. ჩუბინაშვილმა, მ. ბროსემ, ალ. ცაგარელმა, მ. საბინინმა, ა. ხახანაშვილმა, თ. ჟორდანიამ, ე. თაყაიშვილმა, ს. გორგაძემ, კ. კეკელიძემ, ს. ყუბანეიშვილმა, რ. მეტრეველმა. ზოგიერთ გვიანდელ ხელნაწერსა და გამოცემაში ეს ტექსტი თამარ მეფის ეპიტაფიის სახელწოდებითაა შეტანილი. „ხელმწიფის კარის გარიგების“ ტექსტი 1920 წელს გამოსცა ექვთიმე თაყაიშვილმა, რომელმაც გაარკვია, რომ ეპიტაფია XII საუკუნის I მეოთხედში დავით აღმაშენებლის თანამედროვის, მისი მოძღვრის არსენ იყალთოელის, იგივე არსენ ბერის მიერ არის დაწერილი.

დაისძის კითხვა, რატომ გამოითქვა სამეცნიერო ლიტერატურაში ერთმანეთისაგან განსხვავებული შეხედულებები? ცხადია, ეს განსხვავებული ვარიანტების არსებობამ განაპირობა. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, დავით აღმაშენებლის

¹ ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, თბილისი, 1984. გვ. 604; ილია ჭავჭავაძის „დავით აღმაშენებელი“ პირველად გამოქვეყნდა გაზეთ „ივერიაში“, №17, 1888 წ.

საფლავზე ეს ეპიტაფია არ არის წარწერილი, მასზე წარწერად გაკეთებულია მე-14 მუხლი 131-ე ფსალმუნიდან. რაც შეეხება არსენ იყალთოელის ეპიტაფიას, მის შესახებ ი. მეგრელიძის მიერ გამოთქმულია მოსაზრება, რომ, როგორც ჩანს, საფლავის ქვაზე სიდიდის გამო არ წააწერეს¹. მიუხედავად ამისა, უყურადღებოდ ვერ დავტოვებთ მიხეილ საბინინის მიერ „საქართველოს სამოთხეში“ გაკეთებულ სქოლიოს, რომლის მიხედვით გამომცემელს თვითონ უნახავს საფლავის ქვაზე წარწერილი ეპიტაფია და ძლივს ამოუკითხავს იგი. მ. საბინინის მიერ დაბეჭდილი ტექსტი განსხვავებულია და მას სრულად დავიმოწმებ: „1. ოდესმე ნაჭარმაგევს შუდთა მეფეთა მასპინძელ ვექმენ, 2. თურქნი, სპარსნი და არაბნი საზღუართაგან სამეფოდსა ჩემისაგან ვიოტე; 3. გადავასხე თევზნი მდინარეთაგან ამერისათა, მდინარეთა იმერისათა (რომელიც ნიშნავს ორთა ზღვისა მფლობელობასა), 4. ყოველი ესე აღუასრულე გულ ხელ ვიკრიფე აღმსრულებელ“². მიუხედავად იმისა, რომ სქოლიოში ნათქვამია, რომ თავად ნახა და ძლივს აღმოიკითხა ეს ეპიტაფია საფლავის ქვიდან, მაინც ძნელი სათქმელია, საიდან აქვს ეს ტექსტი გადაწერილი გამომცემელს, რა არის მისი წყარო. მ. საბინინის ვარიანტი ხელნაწერებში დამოწმებული ტექსტებისაგან განსხვავებულია.

ტექსტის მსოფლმხედველობრივად და სახისმეტყველებითად გასაანალიზებლად დავიმოწმებ უშუალოდ ტექსტს და

¹ Мегрелидзе И. В. Руставели и фольклор, Тбилиси, 1960. გვ. 247-259.

² საქართველოს სამოთხე, სრული აღწერაჲს ღუაწლთა და ვნებათა საქართუჴლოს წმიდათა, შეკრებილი ხრონოლოგიურად და გამოცემული პეტერბურდის სასულიერო აკადემიის კანდიდატის ივერიელის გობრონ (მიხაილ) პავლის ძის საბინინის მიერ, პეტერბურდი, 1882. გვ. 512.

მის ვარიანტებს ხელნაწერთა და გამოცემათა მონაცემების მიხედვით:

ვის ნაჭარმაგევს მეფენი შვიდნი მე (ვარ.: შვიდნივე) პურად დამესხნეს,

(ვარ.: ვის ნაჭარმაგევს მეფენი თორმეტნი პურად დამესხნეს,)

თურქნი, სპარსნი და არაბნი საზღუართა გარე გამესხნეს,

თევზნი ამერთა წყალთან იმერთა წყალთა შთამესხნეს.

აწე ამათსა მოქმედსა ხელნი გულზედან დამესხნეს¹.

გამოცემებში გვხვდება ეპიტაფიის პირველი ტაეპის შინაარსობრივად ერთმანეთისაგან განსხვავებული ორი ვარიანტი. ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს, რომ ეპიტაფიას ზემოხსენებულ მეცნიერთა ნაწილი თამარ მეფის ეპიტაფიად მიიჩნევდა, ნაწილი – დავით აღმაშენებლისა. მეცნიერთა ნაწილი კი იმასაც ფიქრობდა, რომ ეპიტაფიის ავტორი დავით აღმაშენებელია, რაც სამეცნიერო ლიტერატურაში გაზიარებული არაა.

მოსე ჯანაშვილს მიაჩნდა, რომ მეფის „გვამი დიდებით მიასვენეს გელათს, დაკრძალეს და საფლავის ქვაზე წააწერეს მისივე სიტყვები“ და გვთავაზობს დამოწმებული ეპიტაფიის ტექსტს, რომლის პირველი ტაეპი ასე იკითხება: „ვის ნაჭარმაგევს მეფენი შვიდნი მე პურად დამესხნეს“. მან ამ ტაეპთან დაკავშირებით გააკეთა შემდეგი კომენტარი: „ხსენებულ შვიდ მეფედ იგულისხმებიან მეფეები: შარვანისა (დავითის სიძე, თამარის ქმარი აღსართან), ბერძნის მეფე (სიძევე

¹ ვისარგებლეთ ტექსტის შემდეგი გამოცემებით: ხელმწიფის კარის გარიგება, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა ე. თაყაიშვილმა, თბ., 1920; ქართული პოეზია, I, გამოსაცემად მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო სარგის ცაიშვილმა, თბ., 1979. ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, I, თბილისი, 1946.

ალექსი), ყივჩაყთა მეფე ათრაქა შარალანიძე (დავითის სიმამრი), ოსთა მეფე (მეგობარი), ბულასვარ - ანის მფლობელი (ტყვედ წამოყვანილი), კახეთის მეფე აღსართან (დავითის ტყვე) და არანის მფლობელი“. მკვლევარმა დაახასიათა ნაჭარმაგევიც: „ეს დიდებული ადგილია, საცა აღმაშენებელის დროს სიცოცხლე დულდა და გადმოდიოდა, საცა დავით მეფის შვილის-შვილი გიორგი და ამისი ასული თამარ მეფე აგარაკად გამოდიოდენ ზაფხულობით, დღეს მინგრეულ-მონგრეულა და იწოდება კარალეთად. ასრე წარმავალ არს დიდება სოფლისა“¹.

კოდიკოლოგიური მონაცემები და სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული შეხედულებები ეპიტაფიის ტექსტის ვარიანტების შესახებ განხილულია იოსებ მეგრელიძის მიერ ნაშრომში „Руставели и фольклор“. მან ამ ორი ვარიანტის შესახებ აღნიშნა, რომ ვარიანტი **„ვის ნაჭარმაგევს მეფენი შვიდნივე პურად დამესხნეს“** ხალხური გადმოცემების გავლენის შედეგად უნდა იყოს შექმნილი და აღნიშნა, რომ თავდაპირველ ვარიანტში მეფეთა რიცხვი თორმეტით უნდა განსაზღვრულიყო: **„ვის ნაჭარმაგევს მეფენი თორმეტნი პურად დამესხნეს“**. მანვე ყურადღება გაამახვილა ეპიტაფიის სალექსო ფორმაზეც². საინტერესოა ის ფაქტი, რომ კ. კეკელიძემ „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ მეორე ტომში ერთგან ერთი ვარიანტი – „თორმეტნი“ – დაბეჭდა, მეორეგან – მეორე, „შვიდნივე“³. „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“

¹ მ. ჯანაშვილი, შენიშვნები წიგნში: Вахушти, География Грузии, перевод М. Г. Джанашвили, Тбилиси, 1904. გვ. 86.

² Мегрелидзе И. В. Руставели и фольклор, Тбилиси, 1960. გვ. 247-259.

³ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, თბილისი, 1958. გვ. 207, 617.

პირველ გამოცემაში კ. კეკელიძემ განსაზღვრა ავტორობის პრობლემაც, კერძოდ, ეპიტაფიის ავტორად მიიჩნია არსენ იყალთოელი და არა თამარ მეფე¹. უალრესად მნიშვნელოვანია ისტორიკოსის დამოკიდებულება განსახილველი ეპიტაფიის ტექსტისადმი, კერძოდ, როინ მეტრეველის მონოგრაფიაში „დავით აღმაშენებელი“ დაბეჭდილია შემდეგი ვარიანტი: „ვის ნაჭარმაგევს მეფენი თორმეტნი პურად დამესხნეს“². იქვე დამოწმებულია „ხელმწიფის კარის გარიგება“, რომლის ტექსტში ეპიტაფიის სწორედ ეს ვარიანტია შეტანილი და ჩამოთვლილიცაა თორმეტივე მეფე. დავითმწმებით ჩამონათვალს: „ორნი – ოსთა მეფენი და კახთა მეფე და ალვანთა მეფე, წანართა მეფე, სამნი ტაოელთა მეფენი და სომეხთ მეფე და ტრაპიზონელი და შარვან-შაჰენნი – ესენი ჩაესხნეს ნაჭარმაგევს და თორმეტნი დასხდეს“³.... 2001 წელს აკაკი ხინთიბიძემ ჟურნალ „კრიტიერიუმში“ გამოაქვეყნა სტატია, რომელშიც არსენ იყალთოელის ეპიტაფია ევფონიურ-პოეტიკური თვალსაზრისითაა განხილული. მისი აზრით, ეპიტაფია ყურადღებას იქცევს ლექსმცოდნეობითი თვალსაზრისითაც⁴.

უნდა აღინიშნოს, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული ზოგიერთი მოსაზრება შესაძლოა გადასინჯვას მოითხოვდეს, რადგან ხელნაწერებში არსებული და გამოცემებში დაბეჭდილი განსხვავებული ვარიანტები არსებითად

¹ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, თბილისი, 1924. გვ. 504-505.

² რ. მეტრეველი, დავით აღმაშენებელი, მეორე გამოცემა, თბილისი, 2018. გვ. 292-293.

³ რ. მეტრეველი, დავით აღმაშენებელი, მეორე გამოცემა, თბილისი, 2018. გვ. 292-293.

⁴ ა. ხინთიბიძე, „ეპიტაფია დავით აღმაშენებლისა“, ჟ. კრიტიერიუმი, №2, 2001. გვ. 119-122.

ცვლის ეპიტაფიის მიზანდასახულობას. ეს ვარიანტები ზემოთ უკვე დავიმოწმეთ, თუმცა, საჭიროდ მიმაჩნია მათი გამეორება. ზოგან პირველი ტაეპი ასეთი შინაარსისაა: „ვის ნაჭარმაგევს მეფენი თორმეტნი პურად დამესხნეს“; ზოგან: „ვის ნაჭარმაგევს მეფენი შვიდნივე (ვარ.: შვიდნი მე) პურად დამესხნეს“.

ეპიტაფიაში რამდენიმე უმნიშვნელოვანესი საკითხია აღძრული: პოლიტიკური, იდეოლოგიური, რელიგიურ-მსოფლმხედველობრივი, რაც სახისმეტყველებით ასპექტებსაც სწვდება და წარმოაჩენს. ეპიტაფია მთლიანად სიმბოლურ-ალეგორიულია და მასში შეფასებულია მეფის ღვაწლი და დამსახურება საქართველოსა და ქართველი ერის წინაშე. მასში, უწინარეს ყოვლისა, დავით აღმაშენებლის, როგორც იმდროინდელი მსოფლიოს უდიდესი სახელმწიფო მოღვაწის, სახეა წარმოჩენილი. კერძოდ, სიმბოლურადაა ასახული მისი ბრძოლა საქართველოს დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად და გასაერთიანებლად.

ეპიტაფიის განხილვა რელიგიურ-მსოფლმხედველობრივი და პოლიტიკური შინაარსის შემცველი ტაეპით უნდა დავიწყოთ. ეს ორი, პოლიტიკური და მსოფლმხედველობრივ-რელიგიური ღირებულების მქონე ვარიანტი ერთმანეთს უნდა შევუდაროთ: „ვის ნაჭარმაგევს მეფენი თორმეტნი პურად დამესხნეს// ვის ნაჭარმაგევს მეფენი შვიდნივე პურად დამესხნეს“, მათ შორის განსხვავებას ქმნის ორი სიტყვა, ორი რიცხვითი სახელი: **თორმეტნი** და **შვიდნივე**.

1. ვარიანტი „შვიდი მეფის პურად დასხმის“ მოტივს მიუთითებს. აკაკი ხინთიბიძემ ეპიტაფიის ეს ვარიანტი გაიზიარა, რომლის შესახებ მსჯელობა ძირითადად პოლიტიკურ ასპექტს წარმოაჩენს, თუმცა სიმბოლური გააზრება და ბიბლიური ალუზია აქაც გამოკვეთილია. შვიდის სიმბოლიკაში

იკითხება საქართველოს შვიდი სამეფო-სამთავროსაგან შედგენის პრინციპი, საქართველოს მეფის შვიდწევრიანი ტიტულატურა (მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა, შარვანშა და შაჰანშა – თითოეულს თავისი ახსნა აქვს, რაც სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთგზის აღინიშნა. ისიც უნდა ითქვას, რომ ქართველ მეფეებს სხვადასხვა დროს განსხვავებული ტიტულატურა ჰქონდათ იმის მიხედვით, საქართველოს რომელ სამთავრო-მხარეებს ან სხვა მოსაზღვრე ქვეყნების ტერიტორიებს ფლობდნენ) და შვიდის, როგორც ციფრის, სიმბოლური არსიც დროის მეტაფორის გათვალისწინებით.

ზემოთ დავიმოწმეთ მოსე ჯანაშვილის შეხედულება შვიდი მეფის შესახებ, რომელიც ძირითადად არაქართველ მეფეთა შესახებ გვაწვდის ცნობებს. მას უპირისპირდება აკაკი ხინთიბიძის აზრი: „ნაჭარმაგევს შვიდთა მეფეთა ერთ სუფრაზე დასხმა მეფის მიერ მთავართა შერიგებას და სამთავროებად დაყოფილი ქვეყნის გაერთიანებას ნიშნავს. იგი მეტაფორაა, გადატანითი აზრი იკითხება. შვიდი საკრალური რიცხვია. ამ წინადადებაში მხოლოდ ნაჭარმაგევია რეალური“¹. მკვლევრის თვალთახედვით, ყურადღება გამახვილებულია ქართველ მეფეებზე, რომლებიც ცალკეული სამთავრო-სამეფოს წარმომადგენლები იყვნენ და ქვეყნის გაერთიანების შედეგად უნდა აღვიქვათ ეპიტაფიის პირველ ტაეპში გამოთქმული მოსაზრება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეპიტაფიის პირველ ტაეპში ნათქვამი „მეფენი შვიდნივე პურად დამესხნეს“ მათ ერთად, ერთდროულად დასხმას, მოქმედების ერთდროულობას უნდა გულისხმობდეს, რაც მოსე ჯანაშვილის შეხედულებას ეჭვ-

¹ ა. ხინთიბიძე, „ეპიტაფია დავით აღმაშენებლისა“, ჟ. კრიტიერიუმი, №2, 2001. გვ. 120.

ქვეშ აყენებს. გარდა ამისა, თუ ამ ვარიანტის მართებულობას გავიზიარებთ, მაშინ კითხვა დაისმის, საქართველოს ცალკეული სამთავროს მეთაური იწოდებოდა თუ არა მეფედ?

ვფიქრობ, გასათვალისწინებელია ქართველ მეფეთა მრავალწევრიანი ტიტულატურა. ტიტული (ბერძნულიდან: საპატო წოდება) აჩვენებდა სამეფო საგვარეულოს ღირსებას, ღმერთთან მეფის კავშირს, სამეფოს სიდიდესა და სიმდიდრეს რამდენიმე თვალსაზრისით. საქართველოს მეფის ტიტულატურის ჩამოყალიბებას იმ სახით, როგორადაც XII საუკუნის I მეოთხედში ვხვდებით, ე.ი. ვიდრე იგი საბოლოო სახეს მიიღებდა, დიდი დრო, ორ საუკუნეზე მეტი დასჭირდა, მისი საწყისები IX საუკუნიდან ივარაუდება. სამეცნიერო ლიტერატურაში შენიშნულია, რომ საქართველოში თითოეულ მეფეს განსხვავებული ტიტულატურა ჰქონდა; განსხვავებული ტიტულატურის ტარება იმაზე იყო დამოკიდებული, თუ რომელი კუთხის მფლობელი იყო ესა თუ ის მეფე. პირველი, რომლისგანაც იწყება სამეფო ტიტულატურის ჩამოყალიბება, იყო აშოტ I ბაგრატიონი. მის დროს ტაო-კლარჯეთის სამეფოს „ქართველთა სამეფო“ ეწოდა, შესაბამისად, იგი იყო „მეფე ქართველთა“. შემდეგი საფეხური იყო X საუკუნეში ტაოს, ქართლისა და აფხაზთა სამეფოების გაერთიანება, ბაგრატიონთა დინასტიის გაერთიანება, რომლის პირველ მეფედ ბაგრატ მესამე მოგვევლინა. XI საუკუნეში სამეფო ტიტულატურა რამდენჯერმე შეიცვალა სახელმწიფოში მიმდინარე პოლიტიკურ ვითარებათა ცვალებადობის გამო. დავით აღმაშენებელმა შემოიერთა რანი, კახეთი, ჰერეთი, ლორე-ტაშირი, რის შედეგადაც ჩამოყალიბდა ხუთწევრიანი ტიტული: „მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა“, რომელსაც დავითის მეფობის ბოლო წლებში დაემატა „შარვანშა და შა-

ჰანშა და ყოვლისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა“ მპყრობელი.

ამრიგად ჩამოყალიბდა სამი სიმბოლურ-ალეგორიული თვალსაზრისი: 1. მოსე ჯანაშვილის მიერ მოხმობილი, რომელიც კონკრეტულ უცხოელ მეფეთა საქართველოს მეფის სასახლეში პურად დასხმას გულისხმობს; ოღონდ გაურკვეველია, ამ მეფეთა ერთად დასხმას გულისხმობდა თუ არა; საზოგადოდ, ეს შეხედულება მრავალ კითხვას აღძრავს; 2. აკაკი ხინთიბიძის მიერ გამოთქმული, რომლის მიხედვით ტაეპში ქართველ მთავართა შერიგება უნდა იგულისხმებოდეს; 3. დაისძის კითხვა, ხომ არ იგულისხმება ტაეპის შინაარსში ქართველ მეფეთა შვიდწევრიანი ტიტულატურა, რომელიც საქართველოს შვიდი სამეფო-სამთავროსაგან შედგენას შეიძლება ნიშნავდეს. აქ შეიძლება დავიმოწმოთ აკაკი წერეთლის მიერ „თორნიკე ერისთავში“ გამოთქმული თვალსაზრისიც: „შვიდ სამთავროს მოგვაგონებს მოელვარე ის შვიდფერი“. თუ რომელი მოსაზრებაა სწორი, ამის განსაზღვრა ისტორიკოსთა პრეროგატივად მიმაჩნია.

2. საგანგებოდ მინდა აღვნიშნო, რომ ძალიან მნიშვნელოვანია ტაეპის ის ვარიანტი, რომელიც თორმეტი მეფის პურად დასხმას გულისხმობს. ნაჭარმაგევში, მეფეთა რეზიდენციაში თორმეტი მეფის პურად დასხმას თუ რელიგიურ-მსოფლმხედველობრივი თვალთახედვით გავიაზრებთ, მას ორგვარი ალუზია-სიმბოლო წარმართავს: 1. ძველი აღთქმისეული, რომელშიც იაკობისა და მისი თორმეტი ვაჟის ეპიზოდი უნდა ვიგულისხმოთ და სიუჟეტი-ისტორია შეიძლება ვუწოდოთ; 2. ახალი აღთქმისეული, რომელსაც საიდუმლო სერობის სიმბოლური გააზრება უდევს საფუძვლად, მით უმეტეს, ეპიტაფიაში საუბარია პურად დასხმაზე, რაც პირდაპირ ანალოგს, არქეტიპს, წინასახეს პოულობს საიდუმლო სერობას-

თან და ამ ორ მოვლენას, საიდუმლო სერობასა და დავითის მიერ თორმეტი მეფის პურად დასხმას, ჰიპოდოგმურ-პარადოგმული სტრუქტურით წარმოგვიდგენს.

თუ ტექსტის ამ ვარიანტს პირველადად მივიჩნევთ, რომელსაც ბიბლიურ-ევანგელური სახისმეტყველება წარმართავს, ისეთი მწერლისა და მთარგმნელისაგან, როგორც წმ. არსენ იყალთოელია, იქნებ სწორედ ეს ვარიანტი უფრო იყოს მოსალოდნელი. იგი პირდაპირი ალუზიაა საიდუმლო სერობისა. თუმცა, ეს მოსაზრება მაინც ვარაუდია, რადგან ეპიტაფია ძირითადად პოლიტიკური კონტექსტითაა წარმართული და, შესაბამისად, პოლიტიკურ-იდეოლოგიური თვალთახედვით აღსაქმელი. მივყვეთ ეპიტაფიის ტექსტს.

ეპიტაფიის მეორე ტაეპი „თურქნი, სპარსნი და არაბნი საზღვართა გარე გამესხნეს“ პოლიტიკური დატვირთვისაა და მასში გამოხატული მოსაზრება სრულიად ნათლად მიუთითებს დავით აღმაშენებლის ბრძოლას უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ. აქვე შევნიშნავ, რომ „თურქნი, სპარსნი და არაბნი“ ერთგვარ პარალელს პოულობს ამირანის მითთან, რომელშიც მტრის სიმბოლიკით შემოდის „ამბრნი, უმბრნი და არაბნი“. ფაქტობრივად, ეს გამოთქმა აერთიანებს მთელ აღმოსავლურ სამყაროს, როგორც მტრულ ძალას.

მესამე ტაეპი „თევზნი ამერთა წყალთანი იმერთა წყალთა შთამესხნეს“ კი თვალნათლივ გულისხმობს ქვეყნის გაერთიანებას და მასში განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს თევზისა და წყლის მეტაფორები. წყალი, როგორც მაცოცხლებელი და სულიერად განმწმენდელი, ნათლისღების ასოციაციას იწვევს, ხოლო თევზი, როგორც მაცხოვრის სიმბოლო (თევზის ბერძნული სახელწოდება მაცხოვრის მიერ კაცობრიობის ხსნის, მისი გენეალოგიის გამოხატულებად იშიფრება), კაცობრიობის, მათ შორის, ქართველთა სულიერი განვითარე-

ბის გზას მიუთითებს. ამერ-იმერის გაერთიანება ერის სულიერი განვითარების შედეგია.

ეპიტაფიის ბოლო ტაეპი – „აწე ამათსა მოქმედსა ხელნი გულზედან დამესხნეს“ – ქრისტიანული მრწამსის გამოხატულება და ტრადიციის ასახვაა.

წმ. არსენ იყალთოელის ეპიტაფია აჯამებს და აფასებს დავით აღმაშენებლის ღვაწლსა და დამსახურებას საქართველოს სახელმწიფოებრიობის, ქართველი ერის წინაშე, მის ბრძოლას ქვეყნის დამოუკიდებლობის განსამტკიცებლად და გასაერთიანებლად იშვიათი ლაკონიურობით, აგრეთვე, პოეტური სახეებით, იმ სალექსო ფორმით, რომელიც საუკუნეებგამოვლილია და რომლითაც ქართველი ერის სული გამოიხატა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია (კ. კეკელიძე, ი. მეგრელიძე, ა. ხინთიბიძე), რომ ეპიტაფია საინტერესოა ლექსმცოდნეობითი თვალსაზრისით, იგი დაბალი შაირის საზომითაა დაწერილი. ეს საზომი საღვთისმეტყველო მწერლობის კანონიკური დარგშიც, ჰიმნოგრაფიაშიცაა გამოყენებული, კერძოდ, მას იყენებს თეოფილე ხუცესმონაზონი, ხოლო მაღალი შაირის ნიმუშები დამოწმებულია X საუკუნის ქართველ ჰიმნოგრაფთა, სინას მთაზე მოღვაწე ჰიმნოგრაფების, ფილიპესა და გეორგის საგალობლებში.

დავით აღმაშენებელმა ანდერძში შიომღვიმისადმი მონასტრის მამათა და, საერთოდ, წმინდა მამათა ამქვეყნიური ცხოვრებისა და ღვაწლის შედეგად მიიჩნია „თვთ მათ მიერ აღწერილი ... ყოვლად შუცნიერად: უცთომელი გზად, და წესიერი ცხოვრებად, და ანგელოზებრი მოქალაქობად, რაათა ღმრთისათვის ოდენ განკუთვნილნი, მას მხოლოსა, თვნიერ საწუთოსადასა ზრუნვისა ჰზრახვიდენ და წინაშე ღმრთისა მე-

ოხებად კადნიერ იყვნენ“¹. თვით დავით მეფემ სწორედ უც-
თომელად გზის გავლითა და წესიერი ცხორებით მოიპოვა
„ანგელოზებრი მოქალაქობა“.

დასკვნის სახით: მინდა ილია ჭავჭავაძის მოსაზრებით
დავასრულო სტატია. ილიამ დავით აღმაშენებლის, როგორც
საქართველოს გამაერთიანებლისა და ახალი საქართველოს
ჩამომყალიბებლის, როგორც წმინდანის, მოღვაწეობას სახელ-
მწიფოებრივ-პოლიტიკური და საქართველოს მარადიული არ-
სებობის იმედისმომცემი შეფასება მისცა: „ამ დიდებულმა მე-
ფემ ერთად მოუყარა თავი ქართველობას, მტერი გაუფრთხო
და გაუფანტა, და დღეს თუ ჩვენ ჩვენს ბინაზედ ვართ, – ეს
იქნება იმისი ღვაწლი, იმისი სამსახურიც უფრო იყოს... კაცს
ორი სახელი უნდა ჰქონდესო, ამბობს ჩვენი ერი, ერთი აქ
დასარჩენი, მეორე თან წასაყოლიო. ეს ანდერძი ქართველისა
ისე არავის შეუსრულებია, როგორც დავით მეფესა. აქ აღმა-
შენებლის სახელი დარჩა, როგორც მეფეს, და იქ, როგორც
დიდბუნებოვანმა კაცმა – წაიყოლია სახელი წმინდანისა,
დიდების გვირგვინით შემკობილი“².

¹ ვ. სილოგავა, ანდერძი დავით აღმაშენებლისა შიომღვიმისადმი,
თბილისი, 2003. გვ. 120.

² ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, თბილისი, 1984, გვ. 608.